

Академик Зоран ЛАКИЋ*

МЕЂУНАРОДНИ ПОЛОЖАЈ ЦРНЕ ГОРЕ КРОЗ
ИСТОРИЈУ И ЊЕНА МЕЂУНАРОДНА ПОЛИТИКА
С АСПЕКТА ОДНОСА ВЕЛИКИХ И МАЛИХ

ABSTRACT: The author deals with the international position of Montenegro throughout history from the aspect of the relation of great powers towards small countries. He looks into how historical experience and tradition affects current foreign policy.

KEY WORDS: Montenegro, great powers, small countries, tradition, foreign policy

Можда је наслов саопштења мало претенциозан с обзиром на чињеницу да релевантна архивска документација није доступна за научно коришћење, нарочито када су у питању актуелни односи. Илустративан примјер је навод из другог издања књиге о Превлаци др Илије Павловића, која је управо изашла из штампе. Из новоприкупљене грађе за ову књигу сазнајемо да се аутор у јуну 2008. године обраћа министарству спољних послова Србије да му стави на увид грађу насталу после 90-тих година – у вези разграничења с Хрватском у спорном појасу Превлаке, јер „те материјале у Црној Гори нијесам успио пронаћи“, а министарство спољних послова Србије му одговара да „наведени материјал... редовно је достављан Влади Црне Горе“. Хтјели смо овим примјером рећи да се одиста тешко долази до архивске грађе која је релевантна за разумијевање савремених токова нарочито у дипломатским односима.

Са историјске дистанце много се боље могу осматрити и оцијенити историјски процеси. Растеређени су макар актуелне политичке димензије, која често замагљује видике. Временом се претпоставке смањују, као и опрезне дилеме. Како пјесник каже - **свако дјело изађе на видјело.**

* Аутор је редовни члан САНУ.

Са дистанце од 130 година осмаграмо ондашњи положај Црне Горе и њену међународну политику. Још 170 година прије тога историјског догађаја, дакле прије 300 година, успостављене су међудржавне везе између малене Црне Горе и огромне царске Русије. Расположива архивска грађа пружа довољно доказа за оцјену да је то био прекретнички догађај и у оквиру теме коју разматрамо. Тадашњи господар Црне Горе са усхићењем говори да први пут чује да постоји тако моћан истородни хришћански народ, који се од тада прихвата као одани савезник и покровитељ. То сазнање уливало је огромну снагу маленој Црној Гори у њеним даљим комуникацијама и с великим и с малим сусједима. Од тада Црна Гора није више „једна сламка међу вихорове“; још мање је „сирак тужни без иће икога“, како је пјесник писао. Напротив. Охрабрена и помагана – материјално и морално - понашала се као да је много већа и снажнија држава. И таква ће остати кроз све буре прошлих вјекова.

Прва теза мога саопштења и јесте **однос великих и малих у дипломатској комуникацији**. У принципу, мали добро сагледавају своје проблеме и често их неуспјешно смјештају у шири – глобални контекст. Велики, опет, заборављају интерес малих – оптерећени глобалним односом – много ширих размјера. Отуда су се ти официјелни односи одликовали међусобним неповјерењем кроз историју. У традицији је било примједаба - на примјер, да је Русија непоуздан савезник малене Црне Горе, а у Русији се сматрало да су Црногорци одани Русији само када су били угрожени. То помало личи на познати црно-бијели приказ односа, карактеристичан за вријеме новије историје, када се у Црној Гори сумњало на оне који купују руску (црвену) кртолу или пију „руски чај“. Наравно да је ријеч о екстремним ситуацијама и примјерима. Но, и они могу бити поучан индикатор.

Биће да је и с једне и а друге стране слијеђен тренутни интерес, који се није увијек слагао с трајнијим рјешењима.

Неинформисани народ је спонтано уживао у сазнању – **нас и Руса 200 милиона**. Стварао се култ Русије. Из безграничне оданости Русији никла је и идеја да се сва Црна Гора пресели у ту далеку земљу, као свој на своје. Та идеја се веже за умног Светог Петра Цетињског, који је у томе видио спас Црне Горе – суочене с бројним невољама, међу којима је била и опасност од глади. Другачији однос је био одлазак у прекоморска подручја: тамо се ишло **трбухом за крухом**, као што се иде у туђину – “гдје свога нема и гдје брата није”. Када би увећали иметак – враћали су се на родну груду, јер “горки су били тамо залогаци хљеба”. Након тога пропутили су у Русију господари Црне Горе, владике, министри, студенти и ђаци, иако су сви европски центри били много ближи Црној Гори. Сачувано је доста записа како су они тамо примани.

Одлазило се тамо и на велике свечаности, укључујући и крунисање руског цара. Наши великодостојници су дочекивани као браћа. Ношене су руске заставе и руска одликовања. У прекоморске земље, посебно у Америку – ишло се на сасвим други начин. Није неопходно то потпуније елаборирати. Једном ријечју, одлазило се из нужде.

Када је кренуо у Црној Гори процес исламизације, који је угрозио и њен опстанак као независне државе, Црна Гора је имала снаге и храбрости да каже **стоп**. То више неће моћи. Такав одлучан став произишао је и због све чвршћих веза Црне Горе и Русије. О томе постоји задовољавајућа литература.

На сличан начин је неутралисана политика и дјелатност гувернадура у Црној Гори. Они су третирани као експоненти нежељеног страног уплива у живот Црне Горе и Црногораца. Опет је ослонац био на словенску Русију. У ствари, са свима другима се ратовало: османска империја, Млетачка република, аустроугарска монархија, па чак и Наполеонова Француска. Када се у Црној Гори организовала политичка снага која је у њеној спољној политици тражила ослонац на такве савезнике, како би данас рекли – трансатлантско савезништво, лако су били поражени. Народ их је послао у историју. Црна Гора је смогла снаге и храбрости да не прихвати покровитељство цара Наполеона, када је он био најмоћнији човјек свога времена, као што је данас амерички предсједник Барак Обама. Ослањала се на расположење народа и консултовала са својом стварном заштитницом - царском Русијом. То ју је обавезивало. При томе се не смије занемарити да се цијенило пријатељство сваке Русије: царске, совјетске и сваке друге. Застава Црне Горе је као руска тробојка, с тим што је редосљед боја обрнут - црвено, плаво, бијело. Тим редом су сложене и боје мушке националне ношње.

У спољној политици самосталне и међународно признате Црне Горе водило се рачуна о свему томе. Нисам сигуран да је народно расположење усмјеравала ондашња влада Црне Горе; више га је она слиједила. Због такве политике Црна Гора је била уважавана. Њени представници су учествовали на великим међународним конференцијама у Паризу 1856. и у Берлину 1878. године, иако је формалноправно третирана као дио моћне османске империје. Нема потребе да се присјећамо детаља с тих скупова који су занимљиво испричани у мемоарској литератури – и који освјетљавају много значајније прилике и у Црној Гори и у њеном окружењу. Само примјера ради подсјетићу на детаљ – како је у Црној Гори одјекнула одлука Берлинског конгреса 1878. године о међународном признању Црне Горе. За званичну Црну Гору то није био примарни циљ, већ је то било уједињење са југословенском браћом. Умјесто еуфорије због међународног признања Црне Горе, тражено је

објашњење зашто је изостало уједињење. А одговор је био: “Не даде Бизмарк, господару”!

Прављена је, дакле, разлика између једних и других савезника или непријатеља, свеједно, између истока и запада, филозофије живота. Та разлика и данас постоји. Добро се зна што доноси један а што други блок. Уосталом, стара мудрост каже **ex oriente lux**. Она је ушла у свијест народа. И заувјек тамо остала.

У периоду 1918–1945. године Црна Гора се налазила у саставу заједничке државе Југославије, која је била брана противу совјетског болшевизма. Водила је антируску политику, уствари антикомунистичку политику, што је у свијести народа Црне Горе значило да је направљен радикални заокрет у спољној политици нове државе, која је раскидала савезе с традиционалним пријатељима и коначно дочекала буру II свјетског рата сасвим усамљена, па је била лак плијен фашистичких сила 1941. године.

Побједа у рату 1941-1945. године остварена је уз помоћ совјетске Црвене армије. Култ царске Русије трансформисан је у култ совјетске Русије. Док је побједнички поздрав био “**Смрт фашизму - Слобода народу!**”, у дијелу Црне Горе војнички поздрав је био “**Црвена армија је с нама – побједа је наша!**” Борци су умирали на стрелиштима са узвиком: “Домовини и совјетској Русији, Титу и Стаљину!” Тако су завршавана и писма на смрт осуђених антифашиста. Ни ову тему нећемо детаљније разрађивати, иако за то постоји богата документација и ваљана литература.

И послје ослобођења 1945. године вратила се Црна Гора својој првој љубави. А онда се 1948. године опет кренуло – ни тамо, ни амо. Из Титовог Дневника, који је тада водио, тек ових дана сазнајемо доста тога до сада непознатог о сукобу 1948. године. Али и о неким другим питањима из комплекса спољне политике заједничке државе. Тито биљежи с ким разговара од својих блиских сарадника. Помиње Кочу Поповића, Евдарда Кардеља, Бориса Кидрича, Александра Ранковића, Ивана Бошњака и констатује да су се сложили да прихвате „предлог америчке Владе, јер без такве помоћи ... ми не би били у стању држати у спремности толики број војске – у вријеме када нам је земља тако угрожена од источних земаља“. Од бројних црногорских руководећих кадрова у врху земље – помиње само Милована Ђиласа и још каже да чита романе Ги де Мопасана. Цитирају још и овај детаљ од 3. новембра 1950. године : „... прошло је вријеме када смо и на штету интереса наше земље – гледали да не дамо повода за нападе са стране“.

Друга моја теза се бави питањем коришћења тих искустава прошлости у пројектовању будућности међудржавних односа данас. Из на-

ведених разлога упутније је само отворати питања, а не давати одговоре, јер претпоставка је претпоставка, а за научну анализу потребна су релевантна документа.

1. Прво у низу актуелних питања је недавни референдум о раздвајању Србије и Црне Горе. Да ли се његовим изгласавањем поништило све што је до тада учињено у вишевијековној борби нашег народа за уједињењем са осталим народима претходне Југославије? Да ли је то био интерес великих и којих, или интерес Црне Горе и њених грађана који су се за то одлучили?

2. Признање независности самопрокламоване државе Косова на тлу суверене и међународно признате Републике Србије. Да ли је тај чин у интересу Црне Горе и њених грађана или супер сила које од поодавно притискају Црну Гору? При томе имам у виду интерес Русије да продре са својим утицајем до топлих мора, као и интерес западних сила да то спријече кроз историју, односно данас интерес супер силе САД, која је на Косову изградила и своју базу. Одговор науке на ово питање био би драгоцен за политику, без обзира на то како ће га политика схватити, да ли ће га уважити и када.

3. На сличан начин треба анализирати и актуелну кампању о могућем приступању Црне Горе НАТО пакту који је, не заборављамо, сурово бомбардовао нашу земљу. Ових дана сам консултовао једну анкету у сусједној Србији: 55 % анкетираних је противу, а само 13 % за улазак у НАТО, још већи је проценат оних који не виде никакву корист од уласка у НАТО. Напротив! То доживљавају као велико понижење, с обзиром на искуства из ближе прошлости.

4. Односи са сусједима су важан сегмент спољне политике земље. Гранични спор са Албанијом се и не помиње, иако је врло јасна порука Албанске академије наука и умјетности која у својој *Платформи за рјешавање албанског националног питања* шаље поруку о којој се код нас јавно ћути. Акцентирају само овај детаљ: Платформа је усвојена у октобру 1998, а већ у марту 1999. године кренула је брутална агресија НАТО на нашу земљу.

Ситуација с Превлаком је под привидном контролом, али досадашња активност на том плану – не улива оптимизам у скоро правично рјешење. При томе имам у виду већ цитирану студију др Илије Павловића у којој су констатоване врло битне чињенице: све што ми знамо о Превлаци – зна и друга заинтересована страна. И све што они знају – знамо и ми. Историјска традиција је на страни Црне Горе: Превлака никада није била хрватска; то знају и они. Формалноправно они су у праву. То знају они али и ми то добро знамо. И једни и други знамо коме иде у прилог став Бадинтерове комисије – о претварању административних у

међународне границе на копну. И коначно, сви знају да арбитража преферира формално а не историјско право.

У широј верзији саопштења детаљније су обрађена сва наведена питања.

Умјесто закључка постављам питање за расправу: у којој мјери су уграђени у критеријуме спољне политике Црне Горе – историјско искуство протеклих година и вјекова. Имамо дубоке историјске коријене – и као народ, и као држава. Они обавезују Црну Гору да и даље буде кормилар судбине свога народа. Свјedoци смо различитих назива за нашу земљу: Црна Гора, Черногорија, Кара Даг, Малесија, Монтенегро – које је име најфреквентније: Монстат, Монтенегробанка, Монтенегротурист, Монтенегроерлајнс - и тако редом до поклича на спортским приредбама: “Е viva Монтенегро!” Могло би се то схватити да се уз национално и државно убацује и вјерско. Зна се из којих разлога.

Увјерен сам да су овакве расправе од користи и политици и науци, и поред сазнања о њиховом перманентном хрвању. Зато би политика требало да их чешће иницира и снажније помаже, а наука са своје стране да сазнања до којих долази кроз истраживачки рад - ставља на увид и услугу актуелној политици. Завршићу ово излагање подсећањем да је историја, у ствари, памћење народа. Народ без историје је најчешће незаштићен народ. И коначно - историја припада историчарима. Прошлост се не може мијењати. Може се тумачити на бољи начин; то је задатак историјске науке.

Подгорица, 20. октобар 2009. године

Zoran LAKIĆ, Academician

INTERNATIONAL POSITION OF MONTENEGRO THROUGHOUT HISTORY AND ITS INTERNATIONAL POLICY FROM THE ASPECT OF RELATIONS BETWEEN THE GREAT AND THE SMALL

Summary

The author deals with the international position of Montenegro throughout history, and particularly from the aspect of the relation of great powers towards small countries. He takes wider global relations, preferred by great powers, and partial, particular and specific relations, insisted on by small countries as his starting point. Precisely due to a different approach to the same problem that the both have, the author seeks more to open interesting questions in this portrayal of the complex

relations, than provide answers to them. Such approach is also a methodological innovation which we do not encounter in the existing literature dealing with the same issue. For instance, he looks into the extent to which historical experience of the past years, and even centuries, is contained in the criteria of current foreign policy, and whether the adopted solutions reflect or annul the years and centuries of tradition of those relations. Finally, he explores the motives behind the twists in foreign policies of small countries, if there were any throughout history. He concludes that a dialogue between science and politics is mutually beneficial. History cannot be changed, but it can be interpreted in a better way.